

KADOC

Documentatie- en Onderzoekscentrum
voor Religie, Cultuur en Samenleving
Interfacultair centrum K.U.Leuven

NIEUWSBRIEF

01|02|03|04|05|06|07|08|09|10|11|12|2006

Werkten mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Steve Heylen / Godfried Kwanten / Jo Luyten / Maarten Van Dijk / Luc Vints

Vormgeving / Alexis Vermeylen

Druk / Peeters, Herent

Verschijnt tweemaandelijks / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Kantoor van afgifte / 3000 Leuven 1

Verantwoordelijke uitgever / Emiel Lamberts / Schoonzichtlaan 52 / B- 3020 Herent

KADOC / Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving

Adres / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven

Telefoon / +32 (0) 16 32 35 00

Fax / +32 (0) 16 32 35 01

E-mail / postmaster@kadoc.kuleuven.be

Internet / <http://kadoc.kuleuven.be>

Giften voor KADOC / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 432-0000011-57 van de K.U.Leuven met vermelding 'gift KADOC TQO-MECEN1-P3610'.

Vanaf 30,00€ wordt een fiscaal attest bezorgd.

Cover: "Hoe Leoke aan een nieuwe fiets geraakte": fragment van een reclame-stripverhaal uitgegeven door Welvaart, waarin de Welvaartspaarzegels worden aangeprezen, 1934.

- 4 Ondernemen met coöperatief kapitaal
Boek over Groep ARCO 1935-2005
- 8 Sta altijd voor de missie klaar!
Archief Pauselijke Missiewerken
- 12 Twee rijke onderwijsarchieven
Vlaams Verbond Katholiek Hoger Onderwijs en Sociale School Heverlee
- 14 Politieke biografie van een provincie
Geschiedenis van het Antwerpse provinciebestuur

4	4	8
12	14	14

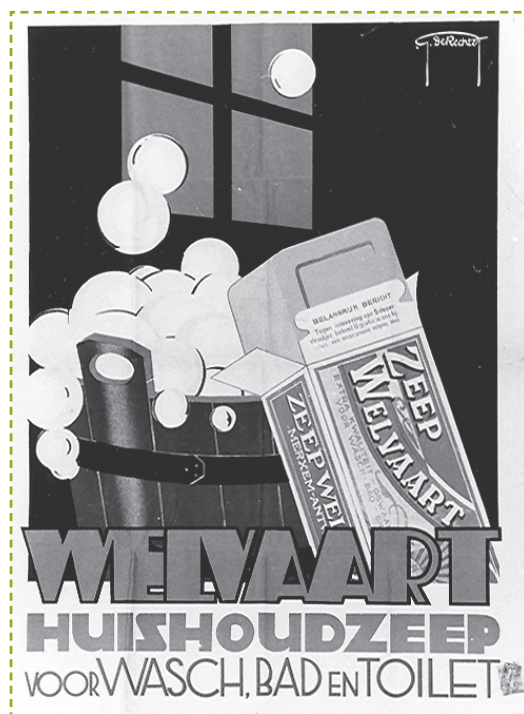

Ondernemen met coöperatief kapitaal

Boek over Groep ARCO 1935-2005

We moeten bekennen, dat ook in de eigen rangen der christelijke arbeidersorganisaties soms een gebrek aan inzicht in de organisatie en de doelstelling der eigen coöperatieve instellingen aanwezig is." Deze vaststelling door een ACW-studiecommissie ter voorbereiding van een congres in 1952 geldt vandaag in zekere mate nog steeds. De coöperatieve holding ARCO is de deeltak van de christelijke werknemersbeweging die het minst in de kijker loopt. De nieuwe KADOC-publicatie die op 10 december 2005 in twee talen verscheen, geeft nu een inzicht in de geschiedenis van Groep ARCO. In *Ondernemen met coöperatief kapitaal. Groep ARCO 1935-2005* bestudeert historicus Maarten Van Dijk het ontstaan en de evolutie van de coöperatieve bedrijven met wortels in de christelijke werknemersbeweging.

Groep ARCO is vandaag een grote holding in het Belgische financiële landschap en één van de belangrijkste aandeelhouders van een grote Europese bank- en verzekeringsgroep. ARCO ontstond te midden van de woelige crisis van de jaren 1930 als het Landelijk Verbond van Christelijke Coöperaties (LVCC). Het had op dat ogenblik een kapitaal van nauwelijks 16.000 Belgische frank. De groep heeft momenteel een kapitaal van ongeveer 1,6 miljard euro ter beschikking. Daarmee zijn gezonde activa opgebouwd in de financiële dienstensector, de geneesmiddelendistributie en nutssectoren zoals waterbeheer en energie. Groep ARCO telt meer dan 900.000 particuliere aandeelhouders uit brede lagen van de bevolking. Daarnaast zijn verschillende sociale organisaties uit de christelijke werknemersbeweging aandeelhouder. Voortvloeiend uit haar band met de beweging en haar coöperatieve

identiteit schenkt de financiële groep veel aandacht aan het maatschappelijke en duurzame karakter van haar activiteiten.

De ontwikkeling van de ondernemingen van het ACW

De coöperatieve groep zorgde voor de financiering van de bedrijven van de beweging in de sectoren van het bank- en verzekeringswezen, de distributie en de bakkerijen. BAC, DVV, Welvaart en De Hoorn moesten met goedkope en kwaliteitsvolle producten en diensten de arbeiders materieel vooruithelpen en met hun winsten de sociale organisaties financieren.

Illustratie: reclame uit 1931 voor Welvaartproducten. De affiche is van Gabriël De Rechter.

Later werden nog bedrijven opgericht op het domein van reizen, kantoorbenodigdheden, brandstoffen, huisvesting en reclame, veelal ter ondersteuning van bewegingsinitiatieven.

Na de Tweede Wereldoorlog betraden steeds meer nieuwe spelers de markt van consumptiegoederen en het arbeiderssparen en -verzekeren. Dat noopte Welvaart, BAC en DVV zich voortdurend aan te passen aan de markt. BAC kon zich met succes omvormen van spaarkas tot de BACOB Bank. DVV stootte door tot de toptien van de Belgische verzekeraars. De Welvaartwinkels verging het minder goed. Net zoals de meeste verbruikcoöperaties in de buurlanden kon Welvaart zich niet handhaven wegens de concurrentie van grote supermarkten.

In het begin van de jaren 1990 onderging vervolgens de sector van coöperatieve kredietinstellingen een metamorfose. Ze werden dat decennium geconfronteerd met de uitdagingen van de deregulering van de financiële markten, meer gecompliceerde producten en een stijging van de kosten door de informatisering. In een competitieve en snel evoluerende markt, gekenmerkt door fusies en overnames, moesten BACOB en DVV hun activiteiten

afstemmen op de gedragslijnen van de grote concurrenten. In 2001 werd geconstateerd dat het op lange termijn moeilijk zou worden om op eigen kracht verder te gaan. Er werd besloten tot een strategische samenwerking met de Frans-Belgische Dexia Groep.

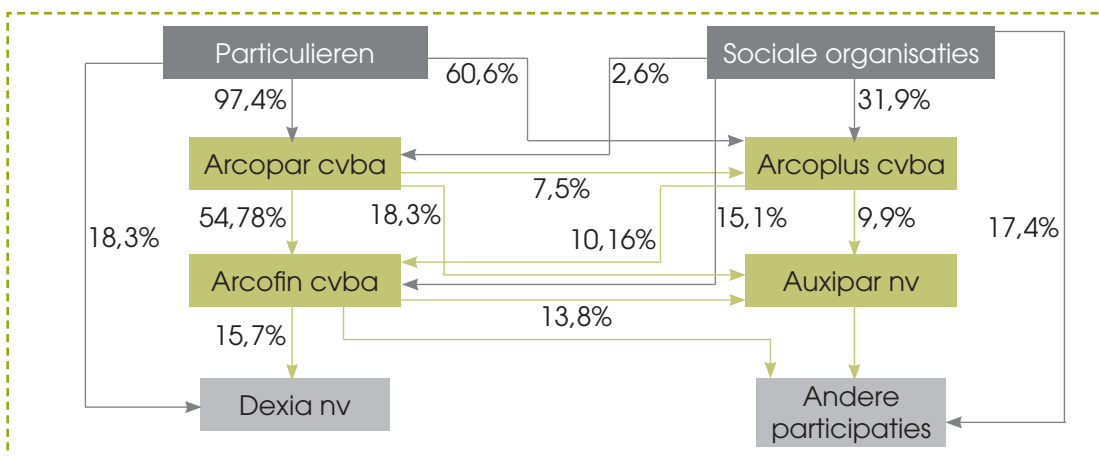
De groei van de coöperatieve kapitaalwerving

Het succes van de kapitaalwerving was van essentieel belang voor de ontwikkeling van BACOB en DVV. In 1935 was Groep ARCO, toen nog LVCC, een bescheiden vennootschap die voortkwam uit een herstructurering van de financiële instellingen van de christelijke arbeidersbeweging tengevolge van een algemene en diepgaande crisis in de banksector. Na een slapend bestaan van tien jaar werd in 1947 van start gegaan met de kapitaalwerving om de snel expanderende bedrijven van de beweging te ondersteunen. Via een kleine 30 gewestelijke coöperatieve vennootschappen werd kapitaal opgehaald bij de leden van de arbeidersbeweging. De kapitaalwerving versnelde naarmate BAC een professioneel kantorennet opzette. Het aantal aandeelhouders steeg van 25.000 vlak na de Tweede Wereldoorlog tot de vermelde 900.000 in 2005.

Vanaf 1983 werd in het kader van de aandenwet Cooreman-De Clercq het Coplusfonds opgericht, om bij te dragen tot de financiering

Illustratie: in Het Volk, de krant van de christelijke arbeidersbeweging, verschenen de belevenissen van Jommeke. In De muzikale bella (1960) werd BAC aangeprezen.

van vooral BAC. In 1990 vond een herstructurering van de vennootschappen van Groep ARCO plaats. Daarmee werd gepoogd een centralisatie op twee niveaus tot stand te brengen. Ten eerste werd de kapitaalwerving gecentraliseerd in de nationale financieringsmaatschappijen Arcopar en Arcoplus. Ten tweede werd het aandeelhouderschap van de bedrijven gecentraliseerd in twee operationele holdings: Arcofin, die de aandelen van bedrijven uit de financiële sector bundelde, en Auxipar, de holding voor participaties in de nuts- en dienstensector. De kapitaalwerving kende een sterke stijging na de lancering van de Arcopar-aandelenrekening in 1994. Het kapitaal van Arcopar, de belangrijkste financieringsvennootschap uit de groep, steeg van 72 miljoen euro in 1995 tot iets meer dan 1 miljard euro in 2002.

De coöperatieve idealen

Ondanks de sterke groei en de mutaties bij de bedrijven werd steeds gepoogd de coöperatieve waarden een actuele invulling te geven. Van bij de oorsprong werden de meeste bedrijven van de christelijke arbeidersbeweging als coöperaties opgericht. Net zoals bij de socialisten dienden ze vooral om de werking van de beweging te financieren. Het coöperatieve aspect werd waargemaakt door de ver-

binding met de bredere arbeidersbeweging. De bedrijven zelf hadden overigens niet allemaal een coöperatieve rechtsstructuur. Ze werden wel langs coöperatieve weg van kapitaal voorzien. Aan socialistische zijde ontstond er echter geen overkoepelend financieringsorgaan.

Door de scheiding van de kapitaalwerving en de uitbating van de bedrijven bestond vanaf het begin een afstand tussen de coöperatieve aandeelhouders en de bedrijven. Door de sterke groei van het aantal aandeelhouders werd het nog moeilijker om hen bij de besluitvorming te betrekken. Om het coöperatieve leven te stimuleren werd er in de jaren 1970 voor gekozen om zich te oriënteren in de richting van de verdediging van de verbruikersbelangen.

De fundamentele ontwikkeling van de laatste twintig jaar was het terugbrengen van het coöperatieve aspect van de beweging tot de kapitaalwerving. Door het verdwijnen van onder andere Welvaart en de opname van BACOB en DVV in een groter geheel bevonden de belangrijkste investeringen van Groep ARCO zich buiten de coöperatieve sector. De groep kreeg aldus de opdracht om haar coöperatieve dimensie opnieuw vorm te

Illustratie: Groep ARCO op 31 december 2004.

geven. Ze deed dat door haar aandeelhouders, naast een aantrekkelijk dividend, een aantal voordelen en diensten aan te bieden. Ieder jaar wordt een belangrijke som voor ethische en sociale projecten aangewend. In het participatiebeleid wordt uitgegaan van medeverantwoordelijkheid en duurzaamheid in het beheer.

Groep ARCO in de christelijke arbeidersbeweging

Groep ARCO ontstond in de schoot van de christelijke arbeidersbeweging met als doelstelling de verschillende reeds bestaande bedrijven te overkoepelen, van kapitaal te voorzien en de beweging te financieren. Het coöperatieve financieringskanaal evolueerde de afgelopen 70 jaar tot een autonome en juridisch onafhankelijke organisatie van de christelijke arbeidersbeweging, zonder echter

Illustratie: reclameaffiche voor de bedrijven van de christelijke arbeidersbeweging, ca. 1960.

de banden met de beweging te laten verslapen.

Vanaf ongeveer 1970 wenste de coöperatieve groep haar eigen koers te kunnen bepalen volgens de vereisten van haar werkveld. Die evolutie paste volledig in het transformatietraject van de zuilen in België. De verschillende deelorganisaties van de christelijke arbeidersbeweging konden zich handhaven door een specialisering en versterking van de dienstverlening. Ze stelden zich daarbij neutraler op, zodat politieke spanningen die cliënten konden afstoten, werden vermeden.

De specialisatie van Groep ARCO leidde ertoe dat de financiële logica en de dienstverlening de voornaamste overwegingen binnen de besluitvorming werden. De specialisatie maakte een belangrijke groei van de groep mogelijk wat betreft het aantal aandeelhouders en het vertegenwoordigde kapitaal. Door die groei bestond de groep aandeelhouders niet meer uitsluitend uit het oorspronkelijke arbeiderspubliek, maar evenzeer uit bedienden en kaderleden. Het overgrote deel van de aandeelhouders is evenwel lid van de Christelijke Mutualiteiten. Hoewel de coöperatieve holding haar domeinspecifieke rationaliteit volgde, werkte ze steeds uitdrukkelijk en in volle onafhankelijkheid mee aan de sociale doelstellingen van de christelijke werknemersbeweging. De beweging is tot op de dag van vandaag een belangrijke aandeelhouder gebleven en waakt door haar aanwezigheid in de bestuursorganen over de sociale opstelling van de coöperatieve holding.

Zowel de Nederlandstalige (ISBN 902096528X) als de Franstalige (ISBN 9020965298) uitgave, een coproductie van KADOC-K.U.Leuven en Lannoo Tielt, telt 223 bladzijden, is rijkelijk en in kleur geïllustreerd, met linnen band en stofwikkels. Beide kosten elk € 40,00 en kunnen bij KADOC worden besteld.

Maarten Van Dijk

Sta altijd voor de missie klaar!

Archief Pauselijke Missiewerken

In juni 2005 maakte het nationale secretariaat van MISSIO-België, dat tot de jaren 1980 de naam Pauselijke Missiewerken van België droeg, zijn bijzonder interessante archief aan KADOC over. Naast tal van archiefbundels over de diverse activiteiten die de organisatie gedurende verscheidene decennia ontplooidde, kwam ook een uitgebreide handbibliotheek en tijdschriftencollectie over. Het archief is inmiddels ontsloten en toegankelijk voor een ruim gamma van wetenschappers, die er ongetwijfeld waardevolle gegevens uit kunnen puren.

De heropleving van de katholieke missieactiviteiten, die bij het uitbreken van de Franse revolutionaire acties op het einde van de achttiende eeuw quasi tot stilstand waren gebracht, vond contradictorisch genoeg plaats in datzelfde revolutionaire Frankrijk. Bij de aanvang van de negentiende eeuw legden tal van nieuwe religieuze gemeenschappen en instituten zich specifiek toe op de missies, daarin al snel bijgetreden door de oude kloosterorden en congregaties. Voor de financiering van het omvangrijke missiewerk werd een beroep gedaan op de liefdadigheid van de gelovigen in West-Europa. In Frankrijk - met Lyon als centrum van die vernieuwde missieactie - werden daartoe drie algemene missiegenootschappen opgericht, die al spoedig in de meeste Europese landen afdelingen kregen: het Genootschap tot Voortplanting van het Geloof (1822), het Genootschap van de H. Kindsheid (1843) en het Liefdewerk van de H. Apostel Petrus (1889).

Drie missiegenootschappen

Het Genootschap tot Voortplanting van het Geloof werd in mei 1822 in Lyon gesticht door Pauline Jaricot (1799-1862), dochter van een rijke zijdekoopman. Door de oprichting van een vereniging waarvan de leden wekelijks een klein bedrag offerden en zich verplichtten dagelijks te bidden voor het welslagen van de missieactiviteiten, lag Jaricot aan de basis van een van de belangrijkste instrumenten ter financiering en bewustmaking van de missiegeest. De hiërarchie in Rome en in het bijzonder de pausen steunden het werk. Van bij de aanvang beschikte het Genootschap over een eigen tijdschrift. De *Annales de l'Association de la Propaganda de la Foi* verschenen in meerdere talen en werden op grote schaal verspreid. Afdelingen van het Genootschap werden ook opgericht in België, namelijk in Luik (1831), Brugge (1838), Mechelen, Doornik en Gent (1839) en Namen (1845). Al vanaf 1833 werd een Nederlandstalige versie van de *Annales* uitgegeven.

Het Genootschap van de H. Kindsheid werd door mgr. Charles-Auguste De Forbin-Janson (1785-1844), bisschop van Nancy, in 1843 opgericht. Hij haalde zijn inspiratie uit brieven van missionarissen die verhaalden over de menonwaardige en onchristelijke wijze waarop kinderen in China werden behandeld, en uit zijn vele ontmoetingen met Pauline Jaricot. Bedoeling was opnieuw geld in te zamelen en dat over te maken aan de missionarissen. Dat zou hen in staat stellen kinderen vrij te kopen, hun een christelijke opvoeding te geven en weeshuizen op te richten. Het Genootschap werd opgezet volgens het organisatie-

Illustratie: detail uit een affiche van het Genootschap van de H. Kindsheid, 1929.

model van het Genootschap tot Voortplanting van het Geloof. In 1844 was het Genootschap van de H. Kindsheid reeds in 65 bisdommen opgericht. Mgr. De Forbin-Janson kwam in eigen persoon in 1843 de eerste Belgische afdeling oprichten, daarin gesteund door de nuntius mgr. Pecci, de latere paus Leo XIII. Ferdinand Verbist zou in België de geschiedenis ingaan als één van de meest fervente aanhangers van het nieuwe Genootschap. In 1861 werd hij nationaal directeur van het werk en langs die weg ontdekte hij zijn roeping. Zo stichtte hij in 1862 de congregatie van de missionarissen van Scheut. In 1846 rolde het eerste exemplaar van een eigen tijdschrift van de pers, *Annales de l'Oeuvre de la Sainte-Enfance*. Twee jaar later, in 1848, verscheen een Nederlandstalige versie.

Het Liefdewerk van de H. Apostel Petrus dateert van 1889 en werd in Caen opgericht door Stephanie Bigard-Cottin en haar dochter Jeanne Alexandrine Bigard. Beiden waren lid van het Oeuvre Apostolique, een vereniging die misgewaden en andere liturgische benodigdheden vervaardigde voor de priesters en broeders in de missies. Aangezet door een noodkreet van mgr. Cousin, apostolisch vicaris van Nagasaki (Japan), zamelden beide dames de nodige fondsen in om inlandse priesterkandidaten een gedegen opleiding te verzekeren. In 1895 gaf paus Leo XIII zijn zegen aan het werk. In 1904 werd het bestuur van het Liefdewerk van de H. Apostel Petrus door de congregatie van de Franciscanessen-Missionarissen van Maria overgenomen.

Pauselijke steun

Naast de drie algemene negentiende-eeuwse missiegenootschappen richtte de Italiaanse pater Manna in 1916, met instemming van mgr. Guido-Marie Conforti (1865-1931), aartsbisschop van Parma, een nieuw missiewerk op. Manna wou alle gelovigen, parochies, gemeenschappen en bisdommen attent

maken op hun missionaire taak. Het werd hem duidelijk dat de diocesane priesters daarin een belangrijke rol te vervullen hadden. In oktober werd de Unio Cleri pro Missionibus (Priester-missiebond) officieel erkend. In de encycliek *Maximum illud* (1919) beval de paus die priesterbond, samen met de drie algemene missiegenootschappen, sterk aan en stelde ook dat in alle bisdommen voortaan een afdeling zou worden opgericht. In België zorgde kardinaal Mercier daarvoor in 1921.

Lange tijd waren de drie algemene missiegenootschappen niet-officiële, Franse initiatieven, weliswaar gesteund door de kerkelijke overheden, maar zonder dat Rome er de verantwoordelijkheid voor op zich nam. Vanaf de jaren 1920 werden de werken officiële pauselijke ondernemingen en werden de hoofdzetels van Frankrijk naar Rome overgebracht. Dat gebeurde onder het pontificaat van paus Pius XI en in het bijzonder tijdens het bestuur van de Nederlandse redemptorist Willem van Rossum (1854-1932) als kardinaal-prefect van de Congregatio de Propaganda Fide. Het Genootschap van het H. Kindsheid behield echter zijn centrale zetel in Parijs en bleef een aparte missievereniging, die een eigen beleid voerde en zich niet beperkte tot het verlenen van financiële steun aan de missiegebieden die onder de Congregatio de Propaganda Fide ressorteerden. Voortaan kregen de genootschappen ook het predikaat 'pauselijk' toegemeten. In 1927 wees de paus bovendien de voorlaatste zondag van de maand oktober aan als Wereldmissiedag.

Archief

Vanaf 1971 tot 1986 leidde de scheutist Omer Degrijse als nationaal directeur de Pauselijke Missiewerken in België. Het is onder andere zijn verdienste dat het centrale secretariaat ervan over een goed uitgebouwde bibliotheek en informatiedienst kon beschikken. Ook het archief kreeg de nodige aandacht. Daarmee

beweest pater Degrijse een onschatbare dienst aan de geschiedenis van de Pauselijke Missiewerken in ons land.

De omvang van het archief bedraagt achttien strekkende meter. Het werd ontsloten aan de hand van een rudimentaire plaatsingslijst, gebaseerd op een oudere toegang die in de jaren 1980 door medewerkers van het nationale secretariaat werd opgesteld. Het geheel is opgedeeld in zes deelbestanden: dat van de drie algemene missiegenootschappen, de Priestermissiebond, een afdeling missieliteratuur en ten slotte het archief van kanunnik Jose Lowie.

Het archief dat het nationaal secretariaat van de Pauselijke Missiewerken in juni 2005 aan KADOC overdroeg, bevat voor het merendeel materiaal uit de tweede helft van de twintigste eeuw en betreft vooral de bestuursperiode van pater Omer Degrijse. Enkele bundels bevatten echter ook ouder materiaal, hoofdzakelijk uit de periode van het interbellum. Het archiefbestanddeel van het Genootschap van de H. Kindsheid bevat veruit de oudste stukken. Boekhoudkundige registers en briefwisseling van het Genootschap klimmen in tal van dossiers op tot het midden van de negentiende eeuw. Interessant is het gegeven dat de (vaak negentiende-eeuwse) briefwisseling die vanuit de Belgische bisdommen gevoerd werd met de centrale zetels van de diverse missiegenootschappen, werd gefotokopieerd en zich als een collectie in het archief bevindt. Dat biedt de onderzoeker alvast het voordeel dat tal van stukken in Leuven kunnen worden ingekeken.

Voor missiehistorici bevat het archief tal van aanknopingspunten voor onderzoek naar bijvoorbeeld de rol van leken in de missie en missieactie, naar het gebruik van nieuwe media in de missiepropaganda, de mate waarin de missiologische ideeën van accommodatie en respect voor niet-westerse culturen doordrongen in de lokale missieactie enz.

Naast de missiewetenschapper vindt ook de lokale vorser zijn gading in het archief. Het nationaal secretariaat onderhield steeds nauwe contacten met de diverse diocesane zetels van de missiegenootschappen. Die bundels belichten op een voortreffelijke manier de plaatselijke werking. Zo bevat het archief van het Genootschap tot Voortplanting van het Geloof enkele bundels over de werking van de onder het bisdom Brugge ressorterende Sint-Tillo's Missiebond, de Sint-Paulus Missiebond en de Sint-Pieters Missiebond.

Ook op internationaal vlak onderhielden de nationale secretariaten nauwe contacten. Dat resulteerde o.a. in een mooie verzameling propagandamateriaal van missieacties die in het buitenland op het getouw werden gezet. Het overgedragen archief van wijlen kanunnik Jose Lowie (1898-1979), wellicht de grootste Belgische thuisfront-missionaris van de twintigste eeuw, verdient eveneens aandacht. Zijn archief bevat een uitgebreide briefwisseling met tal van missionarissen en missiebisdommen uit alle continenten van de wereld en is een onschatbare bron voor menig onderzoeker.

In de inleiding werd reeds gewezen op de bibliotheek- en tijdschriftencollectie. Het archief is bovendien rijk aan promotiemateriaal. Talrijke affiches, folders en didactisch spelmateriaal maken deel uit van deze overdracht.

Dit nationale archief van de Pauselijke Missiewerken vormt voor het fonds Missiearchieven van KADOC een waardevolle aanvulling, nadat eerder al de archieven van de diocesane dienst van het bisdom Mechelen-Brussel en van Kontinenten werden overgedragen. Ook het archief van Omer Degrijse en de archieven van de congregatie van de Missionarissen van het Onbevlekt Hart van Maria (scheutisten) en van de redemptoristen blijven een absolute must voor de onderzoeker die zich vandaag op de Belgische missiegeschiedenis toelegt.

Jo Luyten

Twee rijke onderwijsarchieven Vlaams Verbond Katholiek Hoger Onderwijs en Sociale School Heverlee

Het hoger niet-universitair onderwijs kende de afgelopen decennia een opvallende schaalvergroting op het vlak van studierichtingen, leerlingen-populatie, docentenkorps en gebouwen. Ook op het structurele terrein was de sector voortdurend in beweging, niet in het minst onder invloed van nieuwe decretale bepalingen. Inhoudelijk-programmatisch werd er permanent aan de opleidingen gesleuteld. KADOC ontving recent twee archieven die die evoluties voortreffelijk illustreren: het archief van het Vlaams Verbond van het Katholiek Hoger Onderwijs (VVKHO) en dat van de Sociale School Heverlee.

Het katholiek niet-universitair hoger onderwijs kreeg, in tegenstelling tot de katholieke basis- en secundaire scholen, vrij laat een overkoepelende instantie. Pas in 1979 werden de hogescholen buiten de universiteiten afgesplitst van het Nationaal Verbond van het Katholiek Technisch Onderwijs (NVKTO) en ondergebracht in een eigen Nationaal Verbond van het Katholiek Hoger Onderwijs/Fédération Nationale de l'Enseignement Supérieur Catholique (NVKHO/FNESC). In 1991 kreeg ook het pedagogisch hoger onderwijs een plaats in die koepelstructuur. Vanaf het academiejaar 1990-1991 was het NVKHO/FNESC reeds feitelijk gesplitst per taalrol. In 1994 werd die toestand ook statutair bekrachtigd en ontstond het Vlaams Verbond van het Katholiek Hoger Onderwijs (VVKHO) binnen het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs. De opdrachten van dat verbond situeren zich op het terrein van de ondersteuning van en dienstverlening aan de aangesloten scholen en hun belangenbehartiging en vertegen-

woordiging, in het bijzonder bij de Vlaamse overheid. Tot zijn kerntaken rekent het verbond momenteel de juridische bijstand aan scholen, de ondersteuning van de christelijke identiteit van het hoger onderwijs en de begeleiding van de lerarenopleiding in de betrokken instituten.

Al die opdrachten en activiteiten kregen een mooie neerslag in het archief, dat bewaard bleef vanaf de oprichting van het verbond in 1979 en werd overgedragen tot ca. 1995. Het biedt een mooi chronologisch klassemment van de briefwisseling en de vergaderstukken van de bestuursorganen. Studie en overleg kregen meestal een plaats in een veelheid van werkgroepen en comités, vaak thematisch of per studierichting ingedeeld. Ook diverse contactvergaderingen van directies resulteerden in enkele dossierreeksen. Wat de externe vertegenwoordiging betreft, zijn vooral de reeksen vergaderstukken van de Vaste Raad voor het Hoger Onderwijs (en werkgroepen) en de Vlaamse Onderwijsraad van belang. De bundels laten toe zich een gedetailleerd beeld te vormen van de werking en de standpunten van het VVKHO, van zijn relaties met de aangesloten scholen en van de ontwikkeling van het onderwijsveld zelf waarop het verbond actief is.

Wie op het microniveau een studie wil maken van de evolutie van een individuele hogeschool, vindt in het archief van de Sociale School Heverlee een schat aan informatie. Een groot deel van dat archief berustte al op KADOC, maar nu droeg oud-directeur Alfons Smets een belangrijke aanvulling over. Dat archief is omvangrijk, sommige dossiers betreffen nog de oudste periode (jaren 1920-1930). Het is bovendien keurig geordend en in

perfecte staat. De bundels laten toe een veelzijdig beeld te schetsen van deze onderwijsinstelling, die in 1922 door de dominicaan Jules Perquy werd gesticht. Vergelijkbare onderwijsinstututen werden er ook voor katholieke vrouwen (bijvoorbeeld in de Brusselse Poststraat) of aan socialistische zijde opgericht. De school in Heverlee bezat van meet af aan nauwe en structurele banden met de christelijke arbeidersbeweging, waaraan ze als een soort kweekschool leiders en vrijgestelden leverde. De eerste secretaris van de instelling en later veelvuldig minister, Paul Willem Segers, is wellicht de bekendste alumnus, maar ook figuren als ACV-voorzitter Gust Cool (1903-1983), nationaal coöperatief secretaris Jozef Eerdeken (1905-1984), vakbondsleider en minister Placide De Paepe (1913-1989), evenals huidig Vlaams minister Inge Vervotte liepen er school.

Het schoolarchief illustreert uitstekend de structurele en inhoudelijke evoluties van de opleidingen die het onderwijsinstituut bood.

Illustratie: eerste nummer van het studentenblad van de Sociale Hogeschool Heverlee, 1983.

Het toont de instelling en haar onderricht in al hun facetten en ingebed in een bredere maatschappelijke en pedagogische context. Bundels inzake bestuur en administratie, wet- en regelgeving, personeel en studenten, programma's en cursussen laten diepgaand en gediversifieerd onderzoek toe. De dossiers over externe contacten zijn ruim en verscheiden. Ze betreffen vooral de relaties met het ACW en zijn commissies en deelorganisaties, maar ook met bijvoorbeeld het ministerie van Onderwijs, de Hoge Raad voor de Volksontwikkeling, beroepsgroeperingen van maatschappelijk assistenten of een internationale organisatie als de Union catholique internationale de service social.

Het leeuwendeel van het archief bestaat uit dossiers die werden aangelegd door directeur Smets. Dat verklaart mee waarom schoolarchief en persoonlijk archief wat door elkaar lopen tot 1992, het jaar waarin Smets overstapte naar de Vlaamse administratie. Daar was hij tot 1998 inspecteur-generaal van het Hoger Onderwijs. Ook uit die periode bleven dossiers bewaard, onder andere over het Europese beleid inzake hoger onderwijs.

Samen met het schoolarchief verkreeg KADOC ook een collectie van ca. 2550 eindwerken. Die zijn geordend per jaar en daarbinnen alfabetisch op naam van de auteur. Niet alleen leren ze ons over het karakter en de finaliteit van de opleiding, maar vaak bevatten ze ook, als resultaat van ijverig veldwerk, kostbare studiegegevens over sociale fenomenen, realiteiten en organisaties uit de periode 1923-1990. Voor de huidige onderzoeker leveren ze unieke, vaak verloren gegane informatie op. In de loop van 2007 zullen ze toegankelijk worden gesteld.

De archieven van het VVKHO en de Sociale School Heverlee zijn raadpleegbaar na toestemming van de bewaargever.

Godfried Kwanten

Politieke biografie van een provincie

Geschiedenis van het Antwerpse provinciebestuur

Op 14 december verscheen in Antwerpen het tweedelige boek *Geschiedenis van de provincie Antwerpen. Een politieke biografie*. Het presenteert het politieke levensverhaal van het Antwerpse provinciebestuur gedurende de negentiende en twintigste eeuw. Historisch onderzoek naar de krachtlijnen van een provincie en haar politiek bestuur is allerm minst vanzelfsprekend. In de Belgische geschiedschrijving kwamen de provinciale instellingen, het beleid, de betrokken politici en ambtenaren immers nauwelijks aan bod. Het voorliggende werk wil die lacune met betrekking tot de provincie Antwerpen opvullen.

De publicatie kadert in een breder onderzoeks- en publicatieproject "Politiek Personeel Provincie Antwerpen", waarvan de uitvoering in 2000 door de provincie werd toevertrouwd aan vier door de Vlaamse overheid erkende privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra, met name ADVN, Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, KADOC-K.U.Leuven en Liberaal Archief. De jonge historici in het projectteam realiseerden een collectief biografisch hulpinstrument over alle Antwerpse provincieraadsleden, gedeputeerden, gouverneurs en griffiers vanaf 1830. Daarnaast verzamelden zij de uitslagen van de provincieraadsverkiezingen van 1836 tot 2000.

Die brede gegevensverzameling was geen doel op zich, maar diende als basis voor een eerste globaal overzicht van de geschiedenis van het Antwerpse provinciebestuur en zijn politiek personeel. De coördinatie, eindredactie en iconografie van de publicatie gebeurden op KADOC. Medio 2006 zullen de bio-

grafische en electorale gegevens bovendien toegankelijk worden via een databank op de website van de provincie Antwerpen. Nog in 2006 reist een bijhorende tentoonstelling "Antwerpen. De geschiedenis van een provincie", gerealiseerd door de collega's van Amsab-ISG, rond in de provincie. Ze wordt gecombineerd met vormingssessies voor lokale historici en het historisch geïnteresseerde publiek, waarvoor ADVN en Liberaal Archief tekenen.

Illustratie: een informatiebrochure van de provincie uit 1965.

Structuur

Geschiedenis van de provincie Antwerpen.

Een politieke biografie bestaat uit twee delen. In deel 1 komen in een ruim historisch luik de politiek-institutionele en beleidsmatige geschiedenis van het provinciebestuur, een collectief-biografische analyse van de provinciale mandatarissen en een electoraal overzicht van de provincieraad aan bod.

In het eerste hoofdstuk "Politiek en beleid" brengt Steve Heylen (KADOC) een brede geschiedenis van het Antwerpse provinciebestuur van 1830 tot vandaag, dat bovendien als kaderverhaal voor de beide andere hoofdstukken dient. Het tweede hoofdstuk "Naar een profiel van het politiek personeel" van Bart De Nil (Amsab-ISG) biedt, op basis van de uitgebreide biografische databank die in het kader van het project werd aangelegd, een aanzet tot een prosopografie, een collectieve biografie, van de Antwerpse provincieraadsleden. Het derde en laatste hoofdstuk "De verkiezingen" van de hand van Bart D'hondt (Liberaal Archief) bevat de electorale geschiedenis van de provincieraad. Het schenkt aandacht aan de institutionele en juridisch-technische context en de organisatorische kenmerken en brengt een - zowel chronologische, ideologische als geografische - analyse van de uitslagen van de provincieraadsverkiezingen.

Deel 2, onder eindredactie van Sophie Gyselinck (ADV), is opgevat als een naslagwerk. Van elk van de 1.315 provincieraadsleden, gedeputeerden, gouverneurs en griffiers wordt een gestandaardiseerd biografisch lemma opgenomen. Van 137 representatieve figuren werd bovendien een uitvoeriger biografisch artikel geschreven.

Krachtlijnen van een geschiedenis

De provinciewet van 1836 schonk de Belgische provincies autonomie voor alle aangelegenheden van "provinciaal belang" en het recht zelf belastingen te heffen. Die ogenschijnlijk ruime zelfstandigheid werd echter beknot door de sterke positie van de door de centrale overheid benoemde provinciegouverneur tegenover een onmachtige provincieraad. Pas op het einde van de twintigste eeuw kwam daarin verandering.

Tijdens de negentiende eeuw schikten de provincies zich doorgaans in hun ondergeschikte rol. De Antwerpse provincieraad stelde zich tevreden met een 'onpartijdige' rol als voorzichtige 'beheerder' van de beperkte provinciale middelen. Net als de andere provincies kreeg ook het Antwerpse provinciebestuur gaandeweg een politieke invulling. Zo kwamen in de Antwerpse provincieraad al vroeg in de negentiende eeuw Vlaamse verzuchtingen aan bod en beroerden de katholiek-liberale tegenstellingen er de gemoederen.

De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht en van de evenredige vertegenwoordiging in 1921 betekende een radicale breuk met het verleden. De traditionele elite, bestaande uit edelen, grootgrondbezitters, vrije beroepen en industriëlen, verdween van het politieke toneel. Katholieken, socialisten, liberalen en Vlaams-nationalisten stonden in gestructureerde partijen tegenover elkaar en bediscussieerden de beleidsopties. Alle partijen deden bestuurservaring op in de bestendige deputatie. Opmerkelijk was de vervrouwelijking van de provincieraad op het einde van de twintigste eeuw, die daarmee een voorloper was op andere politieke instellingen.

Een rode draad in de geschiedenis van het Antwerpse provinciebestuur was de vaak moeilijke relatie tussen de stad Antwerpen en de rest van de provincie. Op het einde van de

negentiende eeuw stonden de liberale provincieraadsleden uit Antwerpen-stad bijvoorbeeld geïsoleerd tegenover hun katholieke collega's uit de rest van de provincie. Electoraal bleven ook nadien geografische verschillen bestaan tussen de stad en haar provincie. De stad had in feite de provincie niet nodig. Ze stond zelf in voor haar infrastructuurwerken, openbaar vervoer en nutsvoorzieningen en weigerde provinciale coördinatiepogingen ter zake. De provincie richtte zich van haar kant meer op de kleinere steden en het platteland.

Een eigen beleid

Pas vanaf het einde van de negentiende eeuw kan gewaagd worden van een eigen provinciaal beleid. De provincie evolueerde van een instelling die aanvankelijk enkel infrastructuurwerken leek te 'beheren' tot een volwaar-

Illustratie: de volksgezondheid was een van de domeinen waarop de provincie een eigen beleid ontwikkelde. Met deze affiche uit de jaren 1930 bestreed ze de tuberculose.

dig bestuursniveau, dat een brede waaier van initiatieven ontplooidde op het vlak van sociale zorg, volksgezondheid, economische ontwikkeling, cultuur, vrije tijd, milieu, recreatie en groenvoorzieningen. Naast het geven van subsidies werden vanaf midden jaren 1950 meer en meer eigen provinciale instellingen opgericht. De groei van de provinciale administratie hield met die ontwikkelingen nagenoeg gelijke tred.

De provincie Antwerpen was geenszins een homogeen, laat staan organisch gegroeid geheel. Het bestuur kon daardoor slechts langzaam werk maken van een collectieve identiteit. De Antwerpse provinciale politiek had steeds de optie herverdelend te werken op regionale basis. Zoals op het driedelig samengestelde provinciale wapenschild, moesten de gevoeligheden van de drie arrondissementen worden verzoend. De eigenheid van de provincie lag wellicht in haar consistente pogingen alle regio's op haar grondgebied te laten delen in een gelijkmatige ontwikkeling, modernisering en democratisering. Dat was zo voor de ontsluiting van het platteland in de negentiende en voor het welzijns- en cultuurbeleid in de twintigste eeuw.

Deze politieke biografie van de provincie Antwerpen heeft heel wat te bieden, zowel aan specialisten als aan geïnteresseerde leken. Ze analyseert heel specifieke aspecten en vermeldt merkwaardige en onvermoede anekdotes, maar verliest daarbij nooit het grote verhaal uit het oog. Deze meerlagige synthese is een verrijking in allerlei opzichten, zowel voor de geschiedschrijving in het algemeen, als voor de provincie Antwerpen in het bijzonder.

Het boek (2 dln., 348 en 252 blz., 216 en 371 illustraties, €50,00) kan worden besteld via bijgevoegde folder. Informatie over de reizende tentoonstelling en de studiedagen vindt u op <www.provant.be>.

Steve Heylen